

»NAISET MOTKOTTA AIHEESTA JA NALKUTTAA SYYTTÄ» KYSELYTESTIT VERBIEN SEMANTTISTEN SISÄLTÖJEN ARVIOINNISSA

JOHDANTO

Perinteisen paperille painetun sanakirjan vieraskielinen käyttäjä kohtaa jatkuvas-
ti tilanteita, joissa kirja ei anna riittävää tietoa sanan merkityksestä ja käytöstä.
Sanakirja ei esimerkiksi kerro, mitä eroa on *nalkuttamisella* ja *motkottamisella*
tai miten voimakasäänistä *urputtaminen* on *jäkättämiseen* verrattuna. Koko ajan kehitty-
viä sähköisiä sanakirjoja tekniset seikat eivät rajoita samalla tavalla kuin paperisanakir-
joja. Hakusanakohtainen tietomäärä voi olla perinteiseen sanakirjaan verrattuna lähes
rajaton ja hakusanojen vertailu linkkien avulla helppoa. Sanakirjan olemusta ja sen käyt-
täjälle tarjoamia palveluja voitaisiin nykyään lähestyä hyvinkin mielikuvituksellisista nä-
kökulmista. Teknisesti on mahdollista rakentaa helppokäyttöinen sanakirja, eräänlainen
hypersanasto, joka sisältää runsaasti lekseemin käytön kannalta merkityksellistä tietoa mie-
lekkäästi linkitettyinä. Tämä kehitys asettaa myös sanastontutkimukselle aivan erityisiä
haasteita, jotta tulevien sähköisten sanakirjojen tarpeisiin kyettäisiin vastaamaan.

Mutta mistä ja miten saada käyttökelpoista tietoa erityisesti lähisynonymisten sano-
jen merkityksistä, merkitysten eroista ja luonnollisesta käytöstä? Vaihtoehtoja sanakirja-
tietojen rikastamiseen on ainakin kaksi: korpusmateriaali (esim. Jarmo H. Jantusen (2001)
korpustutkimus *tärkeästä* ja *keskeisestä*) ja kyselytesteillä kerättävä empiirinen materiaali
(esim. Jarno Raukon (1999) tutkimukset englannin *get*-verbin polysemiasta). Uuteen ar-
voon nousevat myös monet aikaisemmat sanastontutkimuksen tulokset, joita perinteisis-
sä sanakirjoissa ei lähinnä tilarajoitusten vuoksi ole voitu hyödyntää.

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää, millaista tietoa erilaisilla kyselytesteillä sanastosta voidaan saada¹. Tutkimusmalliksi on valittu ryhmä kielteisen tunteen ilmaisemista kuvaavia suomen² kielen verbejä: *jurnuttaa, voivotella, jäkättää, valittaa, marista, jupista, voivottaa, jurista, vaikertaa, marmattaa, vaikeroida, napista, nurkua, nurista, motkottaa, urputtaa, mukista, ruikuttaa, nalkuttaa, purnata ja voihkia*. Tutkimusasetelmassa verbeille esitettiin agentiksi ihminen. Verbit esiintyvät sekä Nykysuomen sanakirjassa (paitsi verbit *jäkättää* ja *urputtaa*) että Perussanakirjassa (paitsi verbi *jurista*). Verbit täyttävät puheaktiverbin määritelmän (Pajunen 1988: 95–96): ne ovat yksi- tai kaksisuuntaisia kommunikaatioverbejä, joilla siirretään tietoa kielellisestä ilmaisusta. Ryhmän sisällä on lähisyronymeista muodostuvia, osin toistensa kanssa limittyviä pienryhmiä, joilla kullakin on valituksen syyhyn, laatuun, toistoon jne. liittyviä omia merkityspiirteitään. Tällaisten sanojen merkityksistä ja keskinäisistä suhteista on suomen kieltä huonosti taitavan vaikea päästä selvyyteen pelkkien sanakirjojen (NS, PS) varassa (Vanhatalo 2002). Ryhmässä on mukana myös runsaasti ekspressiivisiksi (onomatopoeettis-deskriptiivisiksi) luokiteltavia sanoja.

Tässä tutkimuksessa selvitetään, millaisia aste-eroja näiden lähisyronymien merkitykseen ja käyttöön voi liittyä sekä millaisin menetelmin eroja voi tarkastella. Tutkimus keskittyy erityisesti agentin (= puhujan) sukupuolen selvittämiseen, mutta käsittelee myös agentin ikää, puheaktin äänen voimakkuutta, agentin vihaisuutta sekä patientin (= kuulijan) ärsyntymistä.

TESTIPOPULAATIO

Tutkimuksen materiaali kerättiin toukokuussa 2001 suomen äidinkielekseen ilmoittaneilta lukiolaisilta (n = 154). Testit tehtiin Varkaudessa (n = 96), Leppävirralla (n = 25) ja Espoossa (n = 33). Lukiolaisten valinta koehenkilöryhmäksi oli mielekästä siksi, että he ovat iältään ja kielelliseltä taustaltaan verrattain homogeeninen ryhmä ja heidän yhteistyökykynsä ja -halunsa on huomattavasti suurempi kuin peruskoululaisilla tai avoimella aikuisväestöllä.

Koehenkilöiden taustatiedoista kysyttiin ikää (16–18 v.), sukupuolta (naisia 95 eli 61,7 %), syntymäpaikkakuntaa ja kielellistä kotiseutua. Kielellistä kotiseutua selvittävät vaihtoehdot oli perinteisen murrepiiriin sijaan pyritty tekemään lukiolaisen käsitemaailmaan sopiviksi (Pohjois-Suomi, Keski-Suomi, Itä-Suomi, Länsi-Suomi, Etelä-Suomi ja Suur-Helsinki). Suurin osa (103 koehenkilöä, 66,9 %) ilmoitti kielelliseksi kotiseudukseen Itä-Suomen, 22 (14,3 %) Suur-Helsingin, 14 (9,1 %) Keski-Suomen, 12 (7,8 %) Etelä-Suomen ja yksi (0,6 %) Pohjois-Suomen. Koehenkilöiltä ei kysytty, olivatko he asuneet elämänsä aikana eri paikkakunnilla, eikä myöskään sitä, oliko heidän kasvu- tai asuinympäristönsä kaupungissa vai maaseudulla. Nämä tiedot olisivat voineet olla kiinnostavia. Samoin kiintoisaa olisi ehkä ollut tietää jotain koehenkilöiden vanhempien murretaustas-

¹ Kiitän professori Seppo Suhosta ja tutkija Jarno Raukkoa erittäin hyödyllisistä kommentista sekä tutkimuksen valmistelu- että käsikirjoitusvaiheessa. Erikoistutkija Matti Vilppulaa, lehtori Heljä Nurmela ja kahta nimeätöntä esilukijaa kiitän arvokkaista käsikirjoituksen kommentista.

² Hyvin samantyyppisen koe tehtiin myös viron kielestä — tässä artikkelissa esitetään vain suomea koskevat tulokset.

ta, koulutuksesta, iästä tms. Kansilehti pyrittiin kuitenkin pitämään mahdollisimman yksinkertaisena ja helposti täytettävänä. Tutkimuksen tässä vaiheessa vastauksia ei eritelty koehenkilöiden sukupuolen tai murretaustan mukaan; jatkotutkimuksissa tällainen analyysi on kuitenkin mahdollinen.

Jokaiselle koehenkilölle jaettiin 3–8 sivua eli osatestiä käsittävä testisarja, johon kuului sekä monivalinta- että tuottotestejä (ks. seuraavaa lukua). Saman opetusryhmän oppilaat saivat aina täytettäväkseen täsmälleen samanlaisen testisarjan. Tuottotestit sijoitettiin testisarjan alkuun ennen monivalintatestejä, jotta ensin täytettävät osatestit vaikuttaisivat mahdollisimman vähän seuraavina tuleviin osatesteihin. Testilomake oli nidottu reunoistaan siten, että siitä pystyi täyttämään vain yhden sivun kerrallaan. Testitulannetta valvottiin ja paperit kerättiin pois sitä mukaa kuin ne oli täytetty. Testien täyttämiseen koehenkilöt käyttivät aikaa 10–22 minuuttia.

Analyysivaiheessa varauduttiin hylkäämään vastauksia tapauksissa, joissa koehenkilö olisi palauttanut täysin tyhjän tai epäasiallisesti täytetyn testisivun. Yksikään vastauspaperi ei kuitenkaan osoittautunut hylättäväksi. Yksittäiset tyhjätkin aukot muuten täytetyissä testilomakkeissa otettiin kaikkialla huomioon tyhjinä vastauksina.

TESTIT JA TULOKSET

Tutkittavina piirteinä olivat agentin sukupuoli ja ikä, patientin ärsyyntymisen aste, agentin vihaisuuden aste ja puheaktin äänen voimakkuus. Kullakin kysymyssivulla tutkittiin yhtä tai kahta piirrettä (ks. kuvia 1–8 jäljempänä). Eri luokkaryhmien testilomakkeisiin tehtiin pieniä muutoksia, joiden tarkoitus oli häivyttää vastauksista mahdolliset teknisistä seikoista johtuvat erot. Muutokset koskivat lähinnä testisivun ylälaudassa annettujen vastausvaihtoehtojen järjestystä: osa vaihtoehtoista *mies vai nainen* vaihtui järjestykseen *nainen vai mies* (ks. esim. kuvaa 1 s. 333).

Monivalintatesteissä koehenkilöiltä kysyttiin esimerkiksi sitä, onko tietyn verbin tyyppillinen agentti mies vai nainen tai kuinka voimakasta verbin kuvaama puheääni on asteikolla 0–5. Tuottotesteissä koehenkilöitä pyydettiin esimerkiksi vertailemaan sanallisesti kahden sanan merkityksiä tietämättä tutkimuksen tarkoitusta (esimerkiksi sitä, että tutkija poimii vastauksista viittaukset sukupuoleen). Eri testityyppien oikea täyttöjärjestys on tärkeä: jos koehenkilö tekisi monivalintatestin ennen tuottotestiä, monivalintatestin kysymys sukupuolesta saattaisi vaikuttaa myös vapaamuotoiseen vastaukseen. Tässä tehtyjen tuottotestien päämotiivi oli saada koehenkilöt tuottamaan piirteitä, joita voisi käyttää hyväksi myöhempien koesarjojen monivalintatestien laadinnassa. Koesarjassa oli mukana rakenteeltaan kahdenlaisia tuottotestejä: tekstikontekstia hakeva *Täydennä virkkeiksi* -testi sekä selitystä pyytävät *Määrittele sanojen merkitys-* ja *Mitä eroa* -testit.

Testityyppien nimet ja lajittelu:

Monivalintatestit:

- A Kenen puhetta verbi kuvaa? -testit
- B Kuka sanoo kenelle? -testit
- C Kumpi lauseista on mielestäsi luonnollisempi? -testit
- D Kuinka vihainen agentti on? -testi

- E Kuinka ärsyttävää toiminta on? -testi
 F Kuinka voimakas ääni on? -testi

Tuottotestit:

- G Täydennä virkkeiksi -testi
 H Määrittele sanojen merkitys -testit
 I Mitä eroa? -testit

Kunkin koehenkilöryhmän tekemien testien järjestys:

Varkaus I	n = 21	HCA
Varkaus II	n = 23	ICB
Varkaus III	n = 30	HCB
Varkaus IV	n = 22	IEA
Leppävirta	n = 25	GIAD
Espoonlahti	n = 33	IAF

Seuraavissa alaluvuissa on esitetty kunkin piirteen tutkimisessa käytetyt testit ja merkittävimmät tulokset. Monivalintatestit esitellään ennen tuottotestejä. Tuottotesteihin kuuluva *Täydennä virkkeiksi* -testi esitellään poikkeuksellisesti monivalintatestien keskellä agentin sukupuolta käsittelevässä luvussa, koska tämän testin tuloksista analysoitiin tätä artikkelia varten ainoastaan agentin sukupuoli. Havainnollisuuden vuoksi monivalintatesteistä on esitetty kysymyssivujen yläosat (kuvat 1–8).

AGENTIN SUKUPUOLI JA IKÄ

Predikaattiin liittyvän subjektin eli agentin sukupuolta testattiin yhteensä neljällä erilaisella testillä; lisätietoja kerättiin viidennen testin tuloksista. Agentin sukupuolen testausta selkeyttää se, että sukupuoli on usein hyvinkin yksiselitteisesti määriteltävissä verrattuna moniin muihin puheaktin piirteisiin, kuten toiminnan motiiviin, äänen laatuun, puheen sisältöön, patientin ominaisuuksiin jne. Sukupuolen lisäksi suhteellisen helposti ja samanlaisilla testeillä määritettävä piirre on agentin ikä, minkä vuoksi iän tutkiminen oli luontevaa yhdistää usein samalle kysymyssivulle. Agentin ikää selvitettiin kolmella eri testillä. Eri testien tuottamat tulokset on koottu taulukoihin 1 ja 2 (s. 337).

Kenen puhetta verbi kuvaa? -testissä koehenkilöille (n = 101) esitettiin suoraan tutkimuksen taustalla oleva kysymys (kuva 1). Testissä olivat mukana verbit *jurnuttaa*, *jäkät-*

KENEN PUHETTA VERBI KUVAA?							
Merkitse mielestäsi paras vaihtoehto rastilla.							
Vain yksi rasti kummallekin puolelle!							
	mies	nainen		lapsi	nuori	keski-ikäinen	vanhus
jurnuttaa	___	___		___	___	___	___
jäkättää	___	___		___	___	___	___
valittaa	___	___		___	___	___	___

Kuva 1.

tää, valittaa, marisee, jupisee, voivottelee, jurisee, marmattaa, vaikeroi, napisee, nurisee, motkottaa, urputtaa, mukisee, ruikuttaa, nalkuttaa, purnaa ja voihki. Yhdelle ryhmälle (n = 21) annettiin sukupuolten lisäksi vaihtoehto *en osaa sanoa*. Tällä testityypillä löytyi huomattavan selkeitä jakoja agentin sukupuolesta, selvimmin verbistä *nalkuttaa*. 100 koehenkilöä vastasi naisen nalkuttavan, yksi koehenkilö valitsi vaihtoehdon *en osaa sanoa*, tyhjiä vastauksia ei ollut yhtään. Lähes yhtä yksimielisiä oltiin seuraavien verbien agentin sukupuolesta: *marmattaa* (nainen 92, mies 5, eos 3, tyhjiä 0), *jurista* (mies 91, nainen 5, eos 4, tyhjiä 2), *jäkättää* (nainen 89, mies 10, eos 0, tyhjiä 2). Eniten hajontaa ilmeni verbeissä *purnata* (mies 59, nainen 32, eos 9, tyhjiä 1) ja *nurista* (mies 65, nainen 29, eos 5, tyhjiä 2). Vaihtoehdon *en osaa sanoa* saaneiden ryhmässä eniten mainintoja saivat verbit *vaikeroida* (8) ja *voivotella* (6). Verbit *jäkättää* ja *motkottaa* eivät saaneet eos-mainintoja lainkaan.

Agentin ikää tutkittaessa selvimmin erottui verbi *nalkuttaa*, jonka miellettiin kuvaavan keski-ikäisen puhetta (keski-ikäinen 85, vanhus 7, nuori 5, lapsi 0, tyhjiä 4). Keski-ikäisen puhetta kuvaavat koehenkilöiden mukaan myös verbit *motkottaa* (75 mainintaa), *jäkättää* (72 mainintaa) ja *jurista* (68 mainintaa). *Voivotella*-verbistä oltiin myös melko yksimielisiä (vanhus 83, keski-ikäinen 17, nuori 1, lapsi 0, tyhjiä 0). Nuoren puhetta kuvaavat vastausten mukaan verbit *valittaa* (57 mainintaa) ja *urputtaa* (52 mainintaa), kun taas erityisesti lasten puhetta kuvaavat verbit *marista* (66 mainintaa) ja *ruikuttaa* (61 mainintaa).

KUKA SANOO KENELLE?						
Merkitse mielestäsi paras vaihtoehto rastilla.						
Vain yksi rasti kummallekin puolelle!						
	mies miehelle	mies naiselle	nainen miehelle	nainen naiselle	keski-ikäinen lukiolaiselle	lukiolainen keski-ikäiselle
Älä jurnuta!	___	___	___	___	___	___
Älä jäkätä!	___	___	___	___	___	___
Älä valita!	___	___	___	___	___	___

Kuva 2.

Kuka sanoo kenelle? -testeillä (n = 53) pyrittiin selvittämään sekä sitä, kenen puhetta verbi kuvaa, että sitä, kenen sanavarastoon verbin ajatellaan kuuluvan (kuva 2). Viimeksi mainittua aspektia ei tässä esitellä. Testiin kuuluivat samat 18 verbiä kuin edellisessä testityypissä, mutta muoto oli yksikön toisen persoonan kielteinen imperatiivi.

Tämäkin testi antoi agentin sukupuolesta yksimielisimmät tulokset verbistä *nalkuttaa* (nainen 52, mies 1, ei tyhjiä vastauksia). Lähes yhtä yksimielisiä oltiin verbeistä *jurista* (mies 48, nainen 5, ei tyhjiä) ja *motkottaa* (nainen 48, mies 3, tyhjiä 2). Eniten hajontaa aiheuttivat verbit *ruikuttaa* (nainen 27, mies 24, tyhjiä 2), *napista* (nainen 28, mies 21, tyhjiä 4) ja *nurista* (mies 28, nainen 21, tyhjiä 4).

Agentin ikää kysyttäessä yksimielisimmät vastaukset tuottivat verbit *urputtaa* (kes-

ki-ikäinen 49, lukiolainen 3, tyhjiä 1), *jäkättää* (keski-ikäinen 44, lukiolainen 6, tyhjiä 3) ja *nalkuttaa* (keski-ikäinen 43, lukiolainen 7, tyhjiä 3). Lukiolaisen puhetta kuvaavat tuloŝten mukaan verbit *marista* ja *napista* (molemmilla 42 mainintaa). Eniten hajontaa aiheuttivat verbit *marmattaa* (keski-ikäinen 26, lukiolainen 24, tyhjiä 3) ja *ruikuttaa* (keski-ikäinen 23, lukiolainen 27, tyhjiä 3), joissa maininnat jakautuivat lähes tasan keski-ikäisen ja nuoren agentin kesken.

KUMPI LAUSEISTA ON MIELESTÄSI LUONNOLLISEMPI?	
Merkitse rastilla!	
Pekka jurnutti Päiville myöhäŝtymisestä.	___
Päivi jurnutti Pekalle myöhäŝtymisestä.	___
Pekka jäkätti Päiville myöhäŝtymisestä.	___
Päivi jäkätti Pekalle myöhäŝtymisestä.	___

Kuva 3.

Kumpi lauseista on mieleŝtäsi luonnollisempi? -testin (n = 53) sukupuoli-variantissa esitettiin verbit *jurnutti*, *jäkätti*, *marisi*, *jupisi*, *jurisi*, *marmatti*, *nurisi*, *motkotti*, *mukisi* ja *nalkutti*, jotka kaikki esiintyivät kahdessa peräkkäisessä virkkeessä (kuva 3). Osalle koehenkilöistä annettiin testivariantti, jossa virkkeiden loppuun oli lisätty syyn adverbiaali *myöhäŝtymisestä*, esimerkiksi *Pekka jurnutti Päiville myöhäŝtymisestä*. Tällä ei kuitenkaan ollut olennaista vaikutusta vastauksiin. Yksimielisimmät tulokset saatiin verbeistä *nalkuttaa* (nainen 48, mies 5), *motkottaa* (nainen 47, mies 6), *marmattaa* (nainen 46, mies 7) ja *jupista* (mies 45, nainen 8). Eniten hajontaa aiheuttivat verbit *nurista* (mies 31, nainen 22) ja *jurnuttaa* (mies 34, nainen 19).

KUMPI LAUSEISTA ON MIELESTÄSI LUONNOLLISEMPI?	
Merkitse rastilla!	
Lapsi jurnutti hoitajalle.	___
Hoitaja jurnutti lapselle.	___
Lapsi jäkätti hoitajalle.	___
Hoitaja jäkätti lapselle.	___

Kuva 4.

Kumpi lauseista on mieleŝtäsi luonnollisempi? -testin (n = 21) ikävariantissa esitettiin kymmenen verbiä (*jurnutti*, *jäkätti*, *valitti*, *marisi*, *marmatti*, *nurisi*, *motkotti*, *mukisi*, *nalkutti*, *purnasi*), joista jokainen esiintyi kahdessa peräkkäisessä virkkeessä (kuva 4). Selvimät tulokset saivat verbit *marista* (lapsi 19, hoitaja 2), *purnata* (lapsi 19, hoitaja 2), *nalkuttaa* (hoitaja 18, lapsi 3) ja *nurista* (lapsi 18, hoitaja 3). Eniten hajontaa aiheuttivat verbit *valittaa* (hoitaja 11, lapsi 10) ja *marmattaa* (hoitaja 11, lapsi 10). Tämanäntyyppisen testin tuloksia on mahdollista tulkita sekä iän että sosiaalisen aseman näkökulmista. Tämä oli kuitenkin ainoa sosiaalista asemaa tarkasteleva testi tässä tutkimuksessa eikä

▷

siksi pienenä yksittäistapauksena anna vielä perusteita päätelmiin agentin ja patientin sosiaalisen suhteen ja verbivalinnan korrelaatiosta.

Täydennä virkkeiksi. Kirjoita ensimmäiselle riville jotain muuta kuin *hän*.

_____ jurnutti _____

_____ voivotteli _____

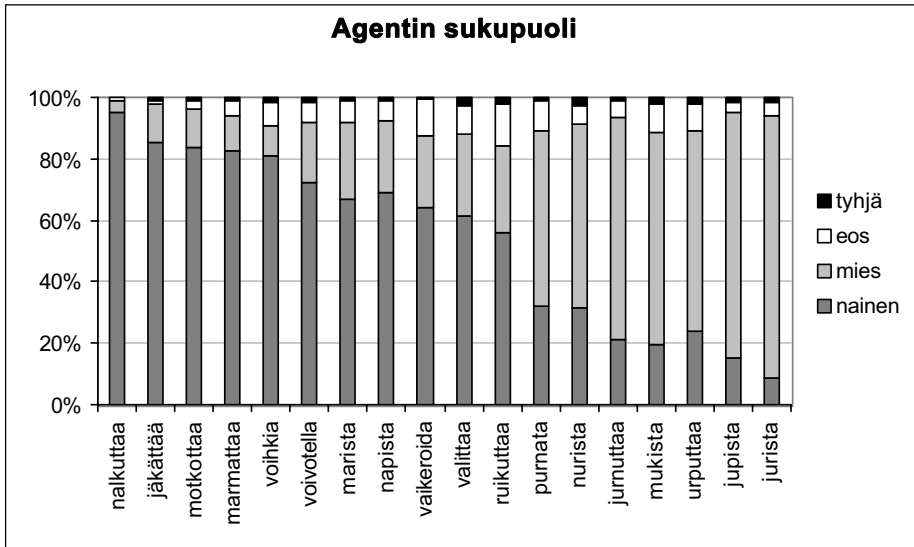
_____ jäkätti _____

Kuva 5.

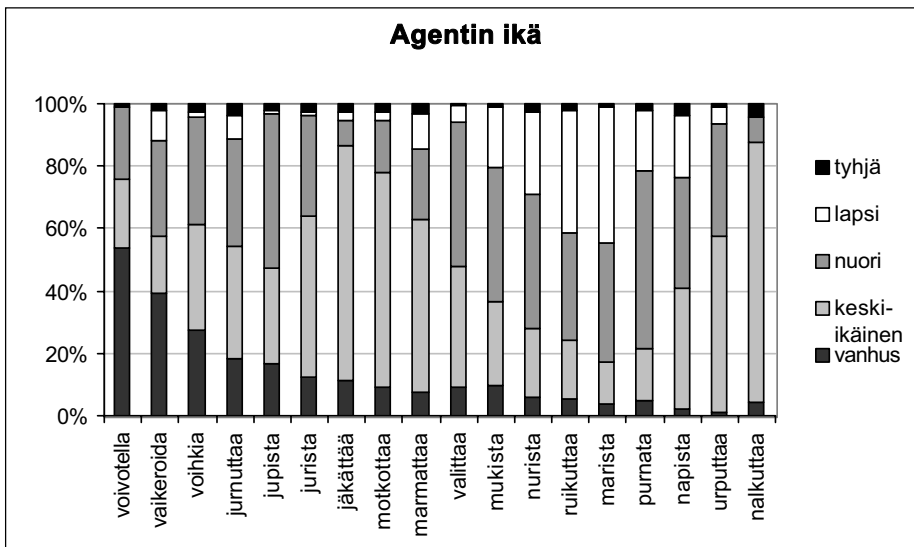
Täydennä virkkeiksi -testin (n = 25) ensisijainen tavoite oli saada koehenkilöt tuottamaan annettuihin predikaatteihin *jurnutti*, *voivotteli*, *jäkätti*, *valitti*, *marisi*, *jupisi*, *voivotti*, *jurisi*, *vaikersi*, *marmatti*, *vaikeroi*, *napisi*, *nurkui*, *nurisi*, *motkotti*, *urputti*, *mukisi*, *ruikutti*, *nalkutti*, *purnasi* ja *voihki* mahdollisen spontaanisti liittyvä subjekti (kuva 5). Tämä oli kiinnostavaa nimenomaan agentin sukupuolen kannalta. Erisnimissä ja osassa yleisnimiä (*Maija*, *Leena*, *Joonas*, *äiti*, *mies*, *sisko*, *mummo*, *setä*) subjektin (agentin) sukupuoli oli helppo määrittää, kun taas osa subjekteista oli selvästi neutraaleja, kuten *kone*, *epäonninen*, *sairas* tai *tenava*. Tulosten analysoinnin kannalta kiusallisiksi osoittautuivat sukupuoleltaan stereotyyppiset subjektit kuten *hoitaja*, *poliisi*, *pappi*, *sotilas*, *keittäjä*, *kunnanjohtaja*, *kalakaveri* tai jopa *opettaja*; näiden kuitenkin katsottiin olevan neutraaleja. Mikäli nämä stereotyyppiset ilmaukset olisi tulkittu selviksi sukupuolen ilmauksiksi (*hoitaja* olisi nainen, *sotilas* olisi mies), useimmat tapaukset olisivat vahvistaneet stereotypian mukaisia vastauksia.

Testi tuotti yhdenmukaisimmat vastaukset verbeistä *nalkuttaa* (nainen 21, mies 2, neutraali 2), *jupista* (mies 18, nainen 3, neutraali 4) ja *jäkättää* (nainen 17, mies 6, neutraali 2). Agentin sukupuoli oli epäselvin verbin *vaikertaa* yhteydessä (neutraali 16, nainen 5, mies 4). Agenteiksi oli merkitty muun muassa *lintu*, *koira*, *vauva*, *lehmä*, *sairas*, *juoppo*, *kello*, *uhri*, *jänis*, *loukkaantunut* ja *lapsi*. Sukupuolen kannalta neutraaliksi osoittautui myös *ruikuttaa*-verbi (neutraali 16, mies 6, nainen 3), jolle agentiksi oli merkitty muun muassa *koira* (6 kertaa), *kissa*, *vauva*, *kaveri*, *kauppias*, *lapsi* ja *avuton*. Testityypin tuloksia ei agentin sukupuolta lukuun ottamatta esitellä tässä artikkelissa sen enempää.

Agentin sukupuolen kannalta kiinnostavia olivat myös *Mitä eroa* -testit (ks. lukua Avoimet tuottotestit s. 341), joissa koehenkilöitä pyydettiin vertailemaan annettuja verbien tai verbijohdosten merkityksiä. Vastauksissa esiintyneitä mainintoja agentin sukupuolesta ei ole otettu huomioon taulukossa 1, koska mainittujen piirteiden määrät vaihtelivat huomattavasti verrattuna muihin testeihin. Mielenkiintoista löydöksissä oli kuitenkin se, että määrittellessään *nalkuttamisen* ja *motkottamisen* eroja 55 koehenkilöstä 13 vastasi spontaanisti *nalkuttamisen* liittyvän erityisesti naisten tapaan puhua. On huomattava, että testin kysymyksenasettelu tähtäsi annettujen verbien erojen määrittämiseen, ei niiden erillisten merkitysten (sanakirjamerkitysten) määrittämiseen. Näin ollen vähäiset maininnat agentin sukupuolesta eivät välttämättä ole merkki sukupuolen merkityksettömyydestä kyseisten sanojen osalta, vaan kyseessä on pikemminkin vertailtavien verbien suhteen kannalta merkityksetön ominaisuus. Agentin tietty sukupuoli voidaan käsittää verbien yhteiseksi ominaisuudeksi.

Taulukko 1. Kaikkien monivalintatestien ja Täydennä virkkeiksi -testin antama jakauma agentin sukupuolesta. Jokaisen koehenkilön jokainen vastaus (yhteensä 232 vastausta) on mukana yhtä merkittävänä. Osalla verbeistä on selvä taipumus esiintyä joko mies- tai naisagentin yhteydessä, kun taas osa verbeistä ei näytä olevan sukupuolisidonnaisia.

Taulukko 2. Kaikkien monivalintatestien antama jakauma agentin iästä. Jokainen vastaus (yhteensä 175 vastausta) on mukana yhtä merkittävänä. Yhteenvedosta näkyy selvästi, että osa verbeistä näyttää esiintyvän tiettyyn ikäryhmään kuuluvan agentin yhteydessä. Vertailu taulukkoon 1 osoittaa, että näiden verbien yhteydessä agentin ikä ei ole yhtä esiin nouseva piirre kuin agentin sukupuoli.

AGENTIN VIHAISSUUS, PATIENTIN ÄRSYNTYMINEN
JA PUHEAKTIN ÄÄNEN VOIMAKKUUS

Seuraavissa testityypeissä koehenkilöitä pyydettiin järjestämään verbit agentin vihausuuden, verbin kuvaaman toiminnan ärsyttävyyden tai verbiin liittyvän äänen voimakkuuden mukaan. Tulokset on esitetty liukuvalla asteikolla. Näin saadaan näkyviin sekä kyseiselle verbille annettu keskimääräinen arvo että vastausten yksimielisyyttä mittaava 95 prosentin luottamusväli³.

KUINKA VIHAINEN ÄITI OLI?					
Vertaile virkkeitä. 1 = vähiten vihainen, 5 = vihausin					
	1	2	3	4	5
Tulin eilen myöhässä kotiin ja taas äiti jäkätti.	___	___	___	___	___
Tulin eilen myöhässä kotiin ja taas äiti valitti.	___	___	___	___	___
Tulin eilen myöhässä kotiin ja taas äiti marisi.	___	___	___	___	___

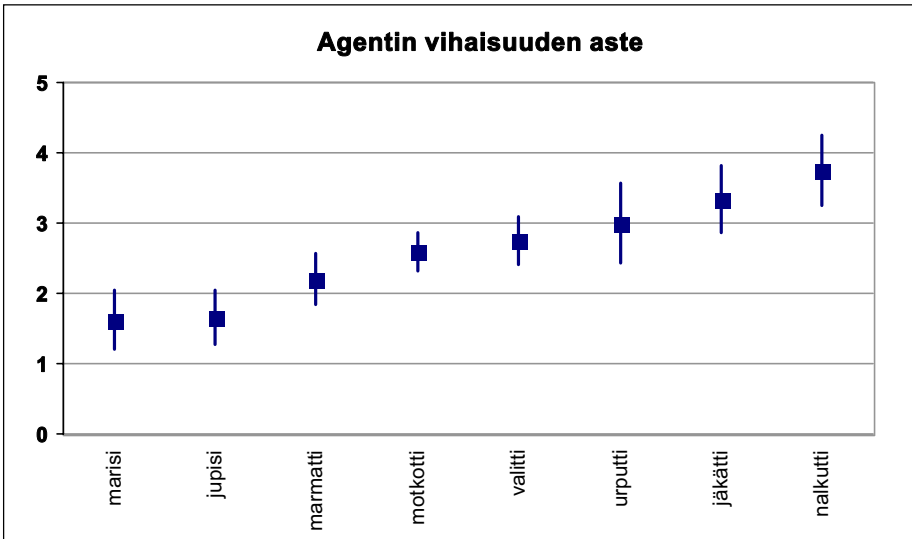
Kuva 6.

Tässä testissä (n = 25) mitattiin agentin vihausuuden astetta, ja mukana olivat verbit *jäkättää*, *valittaa*, *marista*, *jupista*, *marmattaa*, *motkottaa*, *nalkuttaa* ja *urputtaa* (kuva 6). Tulosten mukaan (ks. viereisen sivun taulukkoa 3) vihausin agentti liittyi *nalkuttaa*-verbiin; lähes yhtä vihainen on se, joka *jäkättää*. Vähiten vihausia ovat ne, jotka *marisevat* tai *jupisevat*. Yksimielisimpiä koehenkilöt olivat verbistä *jupista*, eniten hajontaa aiheutti verbi *motkottaa*.

Kuvan 7 (viereisellä sivulla) testi (n = 22) oli rakenteeltaan ja verbivalikoimaltaan samanlainen kuin ensimmäinen, mutta agentin vihausuuden sijasta tässä kysyttiin patientin ärsyntyneistä kyseisessä keskustelutilanteesta. Tulokset (ks. taulukkoa 4 s. 340) muistuttavat agentin vihausuuden astetta mitanneen testin tuloksia: patientti ärsyyntyy eniten tilanteissa, jossa agentti *nalkuttaa* tai *jäkättää*. Vähiten ärsyntyneistä aiheuttavat tilanteet, joissa agentti *jupisee* tai *marisee*. Yksimielisimpiä koehenkilöt olivat verbistä *marmattaa*, eniten erimielisyyttä aiheuttivat verbit *jäkättää* ja *urputtaa*.

Kuvan 8 testillä (viereisellä sivulla, n = 33) tutkittiin agentin aiheuttaman äänen voimakkuutta. Mukana olivat verbit *jurnuttaa*, *jäkättää*, *valittaa*, *marista*, *jupista*, *voivotella*, *jurista*, *marmattaa*, *vaikeroida*, *napista*, *nurista*, *motkottaa*, *urputtaa*, *mukista*, *ruikuttaa*, *nalkuttaa*, *purnata* ja *voihkia*. Tulosten mukaan (ks. taulukkoa 5 s. 340) voimakas ääni liittyy *nalkuttaa*-verbiin. Lähes yhtä voimakasäänisiä ovat *urputtaa* ja *jäkättää*. Hiljaisimpana pidettiin verbiä *jupista*, suhteellisen hiljaisia olivat myös verbit *jurista*, *napista*, *nurista* ja *mukista*. Suurin yksimielisyys vallitsi *jupista*-verbistä, eniten erimielisyyttä aiheuttivat verbit *voihkia* ja *motkottaa*.

³ Luottamusväli määrittelee ne rajat, joiden väliin 95 % vastauksista asettuu.

Taulukko 3. Agentin vihaisuuden aste ja vastausten 95 prosentin luottamusväli. Taulukosta näkyy selvästi, että vihaisuuden aste vaihtelee verbien kesken ja että piirteistä ollaan usein varsin yksimielisiä (pieni luottamusväli).

MINKÄ VERRAN ÄIDIN PUHE SINUA ÄRSYTTI?
Vertaile virkkeitä. 1 = ärsytti vähiten, 5 = ärsytti eniten.

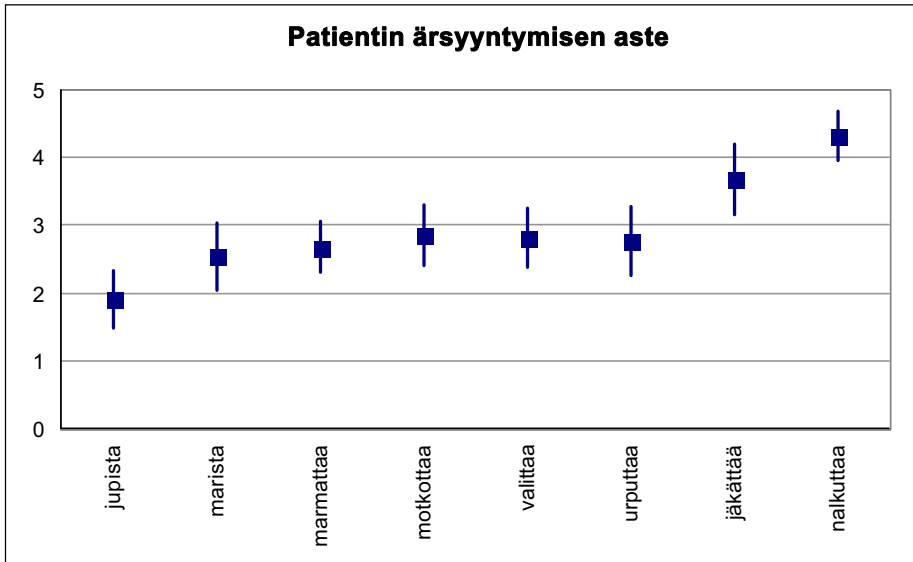
	1	2	3	4	5
Tulin eilen myöhässä kotiin ja taas äiti jäkätti.	___	___	___	___	___
Tulin eilen myöhässä kotiin ja taas äiti valitti.	___	___	___	___	___
Tulin eilen myöhässä kotiin ja taas äiti marisi.	___	___	___	___	___

Kuva 7.

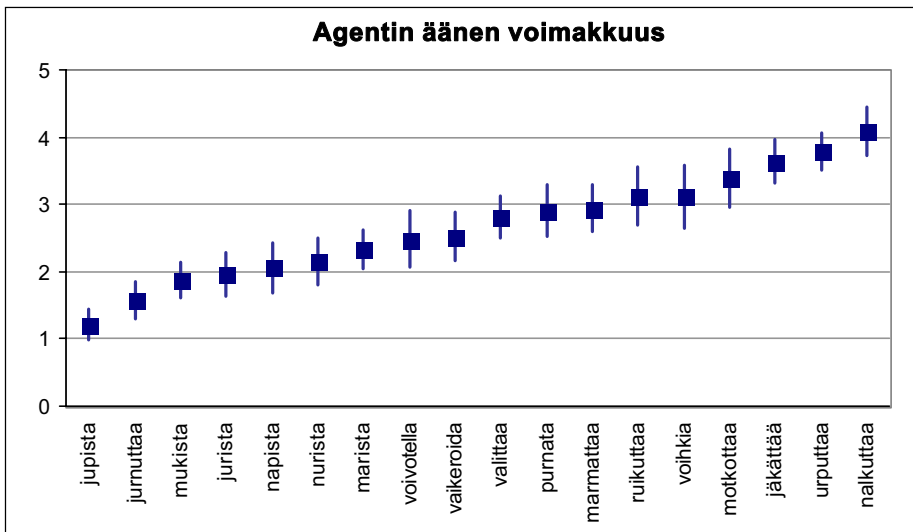
KUINKA VOIMAKAS ÄÄNI SEURAAVIIN VERBEIHIN MIELESTÄSI LIITTYY?
Merkitse rastilla. 1 = hiljainen ääni, 5 = voimakas ääni.

	0	1	2	3	4	5
jurnuttaa	___	___	___	___	___	___
jäkättää	___	___	___	___	___	___
valittaa	___	___	___	___	___	___

Kuva 8.

Taulukko 4. Patientin ärsyyntymisen aste ja vastausten 95 prosentin luottamusväli. Taulukosta käy ilmi huomattava yksimielisyys tämän piirteen suhteen. Ärsyyntymisen aste myös korreloi voimakkaasti agentin vihaisuuden ja osin myös äänen voimakkuuden kanssa (vrt. taulukoihin 3 (s. 339) ja 5).

Taulukko 5. Agentin äänen voimakkuus ja vastausten 95 prosentin luottamusväli. Taulukosta näkyy, miten useiden verbien kohdalla äänen voimakkuudesta oltiin hyvin yksimielisiä (pieni luottamusväli).

AVOIMET
TUOTTOTESTIT

Määrittele sanojen merkitys ja Mitä eroa -testien päätarkoitus oli saada koehenkilöt määrittelemään annettujen sanojen merkityksiä sekä kuvaamaan merkitysten eroja. Ensimmäisessä testissä (n = 23) oli kaksi kohtaa, joissa kummassakin esitettiin kaksi infinitiivi-muotoista verbiä (nalkuttaa ja motkottaa; valittaa ja jäkättää). Ohje kuului: Mitä eroa seuraavien sanojen merkityksillä mielestäsi on? Toisessa testissä (n = 30) esitettiin kolme infinitiivimuotoista verbiä (nalkuttaa, motkottaa, marmattaa). Ohje kuului: Määrittele seuraavien sanojen merkitys. Miten merkitykset mahdollisesti eroavat toisistaan? Kolmannessa testissä (n = 21) esitettiin kolme tekijäjohdosta tutkittavista verbeistä (nalkuttaja, motkottaja, jäkättäjä). Ohje kuului: Määrittele ihmistyyppi. Miten ne mahdollisesti eroavat toisistaan? Neljännessä testissä (n = 55) esitettiin keskustelutilanne ja kysymys: Ulkomaalainen ystäväsi osaa jo erittäin hyvin suomea. Nyt hän haluaisi tietää, mitä eroa on nalkuttamisella ja motkottamisella. Miten selität hänelle? Viidennessä testissä (n = 25) koehenkilöitä pyydettiin edellisen kaltaisessa tilanteessa selittämään jupisemisen ja urputtamisen eroa.

Vastauksissa ilmenneet piirteet lajiteltiin analyysivaiheessa seuraaviin pääryhmiin: puheaktin aihe tai syy, puheaktin kesto tai toisto, puheäänän piirteet, agenttiin liittyvät piirteet, patienttiin liittyvät piirteet ja muut referoijan tulkinnat puheaktista. Lisäksi poimittiin sanan merkitystä selittäneet verbit ja verbirakenteet (esim. papattaa, puhua, kertoa palautetta, ottaa kantaa). Tarvittaessa tämälntyyppisestä aineistosta voidaan tehdä paljon yksityiskohtaisempikin analyysi, jossa pureudutaan esimerkiksi toiminnan syihin tai agentin ja patientin suhteeseen.

Piirteitä kirjattaessa niitä yhdisteltiin jonkin verran. Esimerkiksi sellaiset alkuperäisten vastausten puheaktin syystä kertovat maininnat kuin turhanpäiväisestä asiasta, turhasta asiasta, ihan pikku asiasta, ilman syytä yhdistettiin yhdeksi piirteeksi ei aihetta tai turha aihe. Samoin puheaktin kestoa kuvaavista piirteistä yhdistettiin esimerkiksi koko ajan, alinomaista, pitkään jatkuvaa, eikä meinaa lopettaa, ilman taukoja, jatkuvaa ja loputonta. Puheaktin toistoa kuvaavista piirteistä yhdistettiin esimerkiksi toistuvasti, ehkä toistuvaa, joka välissä, toistaa ja monta kertaa. Agentin sukupuolta kuvaavat piirteet yhdistettiin samoin, esimerkiksi äiti, vaimo, nainen ja mummo. Ilmaukset jollekin toiselle, miehelleen, toiselle ihmiselle, lapselle ja niin edelleen yhdistettiin maininnaksi siitä, että puheaktissa on patientti. Piirteiden yhdistämisistä huolimatta tuloksiin jäi runsaasti harvinaisia esiintymisiä, ja lajittelun jälkeenkin toisistaan erotettavia piirteitä tuli yhteensä noin sata. Piirteiden määrä on luonnollisesti osin mielivaltainen ja riippuu siitä, miten tiukasti tai väljästi piirteitä ryhmitellään.

Seuraavassa esitetään tiivistetysti samakantaisten sanojen saamat piirteet. Kappaleiden alussa näkyvät testilomakkeissa käytetyt muodot (infinitiivit, tekijännimet, nominaalilukukset) sekä vastanneiden koehenkilöiden määrät. Kukin koehenkilö vastasi vain yhteen kysymykseen kustakin kantasanaasta. Sama henkilö ei siis vastannut esimerkiksi kysymyksiin sanoista nalkuttaa ja nalkuttaja. Piirteiden jäljessä kerrotaan mainintojen yhteismäärä. Piirteitä, jotka mainittiin kyseisen sanapesyeen kohdalla vain kerran tai kahdesti, ei pääsääntöisesti ole esitetty. Mikäli kysymyksiin vastanneiden koehenkilöiden määrä oli alle 30, mukaan on otettu vähintään kahden koehenkilön mainitsemat piirteet.

▷

Määrittelyissä käytetyistä verbeistä tai verbirakenteista on kaikkialla mainittu myös yksittäiset tiedot.

jupista (*jupiseminen* 25). Vastaajista 7 käytti määrittelyssä *valittaa*-verbiä, ja muita määrittäviä verbejä tai verbirakenteita olivat *kertoa*, *keskustella*, *kiroilla*, *manailla*, *muamista*, *paheksua*, *panetella*, *panna vastaan*, *puhua*, (*vähemmän*) *valittaa* ja *vastustaa*. Toimintaan on jokin syy (7). Toiminta tapahtuu itsekseen (11) tai selän takana (2). Toiminnalla vastustetaan jotakin (3). Ääni on hiljainen (8), mutiseva (3) tai epäselvä (2).

jäkättää (*jäkättää* 23, *jäkättäjä* 21). Vastaajista 8 käytti määrittelyssä *valittaa*-verbiä, ja muita määrittäviä verbejä tai verbirakenteita olivat *huomauttaa*, *jupista*, *papattaa*, *sanoa* (*vastaan*) ja *syöttää*. Toiminta voi tapahtua ilman syytä (7) tai syystä (3). Myös joka asiasta voi valittaa (3). Toiminta on jatkuvaa (3) ja kiihtynyttä (3). Toiminnalla on patientti (4).

motkottaa (*motkottaa* 53, *motkottaja* 21, *motkottaminen* 55). Vastaajista 46 käytti määrittelyssä *valittaa*-verbiä, ja muita määrittäviä verbejä tai verbirakenteita olivat *arvostella*, *haukkua*, *jankuttaa*, *kertoa palautetta*, *moittia*, *nalkuttaa*, *puhua* (myös *ei puhua*), *saarnata*, *sanoa*, *torua* ja *tehdä kysymyksiä*. Toimintaan on jokin syy (30), mutta syy voi myös olla turha (4). Valittaa voi joka asiasta (10) tai yleisesti (5). Toiminta joko on jatkuvaa (7) tai ei ole (3). Agenttina on nainen (5) tai mies (3). Toiminnalla voi olla patientti (8), mutta se voi myös puuttua (3). Toiminta on vihaista (12), tyytymätöntä (6), vaitonaista (5) tai murjottavaa (4). Verbi tarkoittaa samaa tai lähes samaa kuin *nalkuttaa* (11), mutta se voidaan tulkita myös lievemmäksi kuin *nalkuttaa* (9), ja eroja voidaan pitää vain murteellisina (3).

marmattaa (*marmattaa* 30). Vastaajista 19 käytti määrittelyssä *valittaa*-verbiä, ja muita määrittäviä verbejä tai verbirakenteita olivat *huomautella*, *motkottaa*, *mumista*, *nalkuttaa*, *voivotella* ja *väittää vastaan*. Toimintaan on jokin syy (17), joka voi olla turha (6) tai aina sama (2). Myös joka asiasta voi valittaa (7). Toiminta on jatkuvaa (8), muutoshaluisista (5), toistuvaa (3), kielteistä (2), tyytymätöntä (2) tai hermostunutta (2). Kahden vastaajan mukaan toiminta ei välttämättä ole kielteistä. Ääni on mutiseva (2). Agenttina on lapsi (4) tai mies (2). Toiminnalla on patientti (7).

nalkuttaa (*nalkuttaa* 53, *nalkuttaja* 21, *nalkuttaminen* 55). Vastaajista 68 käytti määrittelyssä *valittaa*-verbiä, ja muita määrittäviä verbejä tai verbirakenteita olivat *huomautella*, *ilmaista mielipiteensä*, *jankata*, *jankuttaa*, *jauhaa*, *jäkättää*, *kritisoida*, *käskeä*, *mainita*, *moittia*, *motkottaa*, *määräillä*, *nalkuttaa*, *ottaa kantaa*, *puhua*, *sanoa*, *toistaa* ja *vänistä*. Toiminta voi tapahtua syystä (42), syyttä tai turhasta syystä (22), ja sillä voi myös olla aina sama tietty syy (16). Myös joka asiasta voi valittaa (11). Toiminta on jatkuvaa (42) ja toistuvaa (21). Agenttina on nainen (23). Toiminnalla on patientti (22). Toiminta on ärsyttävää (6), tyytymätöntä (5), pahantahtoista (5), muutoshaluisista (5), kielteistä (4), kovaäänistä (3) tai vihaista (3). Verbi tarkoittaa samaa tai lähes samaa kuin *motkottaa* (11) tai eroaa *motkottamisesta* vain murteellisesti (3).

urputtaa (*urputtaminen* 25). Vastaajista 8 käytti määrittelyssä *valittaa*-verbiä, ja muita määrittäviä verbejä tai verbirakenteita olivat *paheksua*, *panna vastaan*, *sanoa* (*ääneen*) ja *v...tuilla* [!]. Toimintaan ei ole syytä (2), tai sitten valitetaan joka asiasta (7) ja päin naamaa (4). Toiminta on kovaäänisempää kuin *jupiseminen* (3), toistuvaa (2), jatkuvaa (2) tai vihaista (2). Toiminnalla on patientti (8).

valittaa (*valittaa* 23). Vastajat käyttivät määrittelyssä verbejä *sanoa*, *arvostella*, *voivotella*, *surkutella* ja *ulista*. Toimintaan on jokin syy (17) ja toiminta on asiallista (2). Toiminnalla on patientti (3).

POHDINTAA

Tässä esitetyt tulokset osoittavat, että kyselytesteillä on mahdollista saada syntyperäisiltä puhujilta aikaisemmin selvittämätöntä tietoa heidän käsityksistään sanojen merkityseroista ja käytöstä. Joidenkin vastausten silmiinpistävä yksimielisyys (esim. *nalkuttaa*-verbin agentin sukupuoli) tai selvä erimielisyys (esim. *voihkia*-verbin agentin ikä) antavat kiinnostavia viitteitä siitä, mitkä tässä tutkituista piirteistä koettiin kunkin verbin kohdalla merkittäviksi tekijöiksi. Tuloksia tarkasteltaessa ja erityisesti käytännön sovelluksia mietittäessä on tarpeen muistaa, että koehenkilöt olivat hyvin samanikäisiä nuoria ja että tässä vaiheessa sekä tutkittava sanasto, tutkittavat piirteet että käytetyt testityypit olivat rajallisia. Herättäköön tämä tutkimus ja siinä esitetyt pilottiluonteiset kokeet keskustelua populaatiotestien käyttömahdollisuuksista sanastontutkimuksessa. Seuraavissa alaluvuissa pohdin, millaisen sanaston tutkimisessa testimenetelmästä olisi hyötyä ja mitä tulisi ottaa huomioon tutkittavia piirteitä valittaessa, testilomaketta koostettaessa ja koehenkilöitä valittaessa. Lopuksi esitän, kuinka testituloksia voitaisiin hyödyntää sähköisissä sanakirjoissa.

TUTKITTAVAKSI VALITTAVA SANASTO

Käytännön hyötyyn tähtäävän sanastontutkimuksen tulisi ensisijaisesti keskittyä sanakirjan käyttäjille hankaluuksia aiheuttavaan sanastoon. (Tutkimusmenetelmien kehittämissaiheessa voi tosin tarvittaessa olla perusteltua käsitellä myös vähemmän keskeistä sanastoa.) Laajempien tutkimusten kohdentamisen kannalta merkittävää olisi perehtyä pitkälle edenneiden suomea toisena tai vieraana kielenä puhuvien sanasto-ongelmiin. Oppikirjojen kieli on neutraalia yleiskieltä ja sanasto keskeistä (Puro 1999: 21); tällä näyttää myös olevan selvä yhteys S2-puhujien kieleen (Aalto, Latomaa ja Suni 1997: 538). Rikastuttaessaan sanavarastoaan S2-puhujat mitä ilmeisimmin löytävät suomen kielen sanakirjoista ongelmia, joita sanakirjan tekijä (yleensä syntyperäinen suomen puhuja) ei välttämättä havaitse.

Vaikeasti määriteltävää sanastoa on löydettävissä ainakin lähisyronymisistä adjektiiveista ja verbeistä (abstraktin käsitteen merkityserojen määrittelystä esim. Cruse 1997: 217–218). Ryhmään sisältyy tunteiden ilmaisuun liittyvää, runsaasti kulttuurisidonnaisia väärinkäsityksiä aiheuttavaa sanastoa, jonka hallitseminen on kielenoppimisen kannalta ensisijaisen tärkeää (esim. Wierzbicka 1996: 237). Tunteiden kielellistäminen ja eri tunneilmausten vertailu ei onnistu pelkästään kielitieteen keinoin. Tunteiden ja asenteiden ilmaisuun liittyvän sanaston tutkimisesta on kiinnostuttu myös diskurssia tutkivassa sosiaalipsykologiassa (*discursive social psychology*, esim. Potter 1998) sekä psykolingvistikassa (esim. Gibbs 1994).

Populaatiotestimenetelmä tuottaa kiinnostavaa tietoa sanastosta, mutta on varsin työläs verrattuna esimerkiksi korpuslingvistiikan tai komponenttianalyysin menetelmiin.

▷

Testeillä sosisikin tutkia sellaista sanastoa, jonka tutkimisessa muut sanastontutkimuksen menetelmät eivät tuota toivottuja tuloksia.

Menetelmä sopii erityisesti harvakseltaan käytetyn sanaston tutkimiseen, jossa spontaanisti tuotetun tutkimusmateriaalin riittävä saaminen on käytännössä vaikeaa. Esimerkiksi suomen kielen ekspressiivisanastossa on paljon lähimerkityksisiä sanoja, mutta sanat esiintyvät suhteellisen harvoin (Sivula 1989: 180). Määrittelyyn liittyvät ongelmat poikkeavat huomattavasti esimerkiksi suomen kielen yleisimpien verbien määrittelyn ongelmista (ks. Jämsä 1986). Harvakseltaan esiintyviä, suhteellisen niukasti polyseemisiä lähisynonyymejä ei voida erotella ainoastaan tutkijan intuitioon perustuvilla matemaattisilla lausekkeilla. Verbeille *juosta* ja *puhua* on suhteellisen helppoa löytää selvästi erottelevia piirteitä ilman empiiristä tutkimusmateriaalia, mutta asia on toisin esimerkiksi verbien *jupista* ja *jurmuttaa* kohdalla. Ydinkysymykseksi nousee se, mihin lähisynonyymien erottelu tällaisessa systeemissä perustuisi.

Testimenetelmän haaste on tuottaa tutkittaville sanoille riittävä määrä luonteivia konteksteja. Tutkittavaksi valittavan sanaston kontekstisidonnaisuuden astetta onkin pohdittava. Käyttötilanteisiinsa erikoistuneiden ekspressiiviverbien merkitystä on helpompi määrittellä harvoissa konteksteissa tai kontekstista irrallaan kuin vahvasti polyseemisten verbien, vrt. esimerkiksi *jupista* ja *puhua*. Suomen kielen lähisynonyymien problematiikassa esimerkiksi syntaktisella kontekstilla ei välttämättä ole yhtä tärkeää merkitystä kuin vaikkapa englannissa (esim. Verspoor 1997). Tutkittavat sanat voivat käyttäytyä syntaktisesti aivan samojen sääntöjen mukaan ja näin olla sanakirjan näkökulmasta itsenäisiä, »irrallaan kieliopista» (verbitutkimuksen vaihtoehtoisista lähtökohdista suomen kielen osalta ks. esim. Pajunen 1988: 11).

Sanojen muoto, merkitykset ja käyttö muuttuvat koko ajan; esimerkiksi onomatopoeettisten sanojen äännevaihtelun on varsinkin nuorison käytössä todettu olevan epävarmaa ja epäjohdonmukaista (Leskinen 1991: 370). Uusia sanoja tulee, ja vanhat sanat saavat uusia merkityksiä. Aika ajoin tehtävillä populaatiotesteillä voitaisiin hyvin seurata tällaisen sanaston kehittymistä ja päivittää tietoja sähköisiin sanakirjoihin.

Kyselytestit eivät ole ainoastaan harvakseltaan käytetyn sanaston tutkimisen työväline, vaan niitä on käytetty menestyksekkäästi myös erittäin taajaan esiintyvän polyseemisen sanaston tutkimuksessa. Jarmo Raukon esittelemä intersubjektiiivinen metodi kokoaa yksittäisten syntyperäisten puhujien subjektiiviset käsitykset kielestä ja pyrkii näin löytämään puhujille yhteiset käsitykset (Rauko 1999: 89).

TUTKITTAVAT PIIRTEET

Tässä tutkimuksessa keskityttiin agentin sukupuoleen, josta saatiin yhteensä 232 vastausta (76 koehenkilöä vastasi yhteen, 78 kahteen osatestiin). Agentin sukupuoli valittiin tutkimuksen pääteemaksi, koska sukupuoleen liittyviä testituloksia on mahdollista suhteellisen yksiselitteisesti verrata korpuksiin perustuvien kollokaatiotutkimusten tuloksiin. Muut tutkittavat piirteet olivat mukana koeluonteisemmin. Niiden tarkoitus oli toimia pilottitutkimuksena kokeillen, antavatko valitut testityypit piirteille minkäänlaista vahvistusta. On selvää, että tutkittuihin verbeihin liittyy myös muita kiinnostavia ja merkittäviä piirteitä, joita tutkimuksen tässä vaiheessa ei selvitetty.

Tämän tutkimuksen monivalintatestien piirteet perustuvat aiemmin tehtyihin pieni-

muotoisiin kokeisiin ja syntyperäisten puhujien haastatteluihin. Kymmenistä esiin tulleista piirteistä mukaan valittiin viisi. Ihannetapauksessa monivalintatestien hypoteesit voidaan rakentaa edellisten vaiheiden tuottotestien pohjalta. Esimerkiksi *urputtaa*-verbiä määritellessään koehenkilöt mainitsevat alainen–esimies-asetelman; niinpä seuraavilta koehenkilöiltä kysytään, kumpi vaihtoehdoista on luonnollisempi: *pomo urputti työntekijälle* vai *työntekijä urputti pomolle*. Tässä artikkelissa esitetyissä tuloksissa ei ole vielä mukana kuvatonlaisia palautehypoteesien uudelleentestauksia, jotka ovat tärkeitä mahdollisimman luotettavien lopputulosten saamiseksi. Kiinnostavaa edellä esitettyjen tuottotestien tuloksissa on koehenkilöiden spontaanisti mainitsemien piirteiden monipuolisuus. Piirteiden laatuun ja määrään vaikuttaa tietenkin se, millaisia verbejä koehenkilöä pyydetään samalla sivulla määrittelemään tai vertailemaan. Verbi *jäkättää* voi saada samalta koehenkilöltä kaksi hyvin toisistaan poikkeavaa määritelmää riippuen siitä, määritelläänkö samalla testisivulla lisäksi verbiä *puhua* vai *nalkuttaa*. Tuottotestien vastaukset tarjoavat aineistoa myös metaforien jatkotutkimukseen (vrt. esim. Lakoff 1987: 381–; Gibbs ym. 1997; Gibbs 1998: 98–). Koehenkilöt esittivät tutkituille verbeille runsaasti elottomia agentteja, joiden piirteitä olisi kiintoisaa verrata samoihin verbeihin liittyviin ihmisagentteihin.

Mikäli menetelmää kehitettäisiin käytännön sanakirjatyöhön soveltuvaksi, testaamisen systemaattisia perusteita olisi harkittava tarkasti. Yhtenä tärkeimmistä perusteista olisi pidettävä sitä, että valaisevimman tuloksen saamiseksi kutakin sanaryhmää tutkittaisiin juuri sille luonteenomaisista lähtökohdista (ks. tuottotestien tuloksia s. 342–343). Tähän liittyen mitään yksittäisen sanan tai sanaryhmän kiinnostavaa piirrettä ei jätettäisi tutkimatta tai ilmoittamatta vain siksi, ettei vastaavaa tietoa ole saatavissa jostain rinnakkaisesta sanasta tai sanaryhmästä. Tällaiset perusteet saattaisivat aiheuttaa näennäistä epäsystemaattisuutta, mutta vastaisivat kaiketi paremmin sanaston syvintä luonnetta.

Määriteltäessä erityisesti tunnepitoisten ja kuvailevien sanojen merkityksiä ei voida välttää keskustelua asenteellisuudesta tai stereotyyppioista (ks. esim. Osgood ym. 1957/1975: 189–; Siirainen 1988; Mantila 1998). Voidaan kysyä, kääntyykö sanaston piirteiden tutkiminen ihmisen piirteiden tutkimiseksi: *mies* ei määrittäisikään *jupisemista* vaan *jupiseminen miestä*. Kielenoppimisen kannalta välttämätön tarve yleistää voi mennä sekaisin helposti kielteisinä pidettyjen stereotyyppioiden ja jopa ennakkoluulojen vahvistumisen kanssa. Ihmisen ominaisuuksiin kiinteästi liittyvän sanaston tutkimukseen tuntuu liittyvän rajoitteita. Jostain syystä *keltainen* voidaan määrittää voikukan värillä, mutta *nalkuttamisen* määrittäminen keski-ikäisen naisen tyytymättömällä puheella herättää vastustusta. Kielen kautta ilmenevät yleistyksiset tai epäsymmetriat (ks. Niemikorpi 1998: 47) lienevät kuitenkin osa puhujan tietoa äidinkieltensä sanojen merkityksestä ja käytöstä. Sekä sanastontutkimuksen että vierasta kieltä opiskelevan näkökulmasta ensisijaisen kiinnostavaa on se, miten ihmiset käytännön puhetilanteissa käyttävät äidinkieltään, ei niinkään se, kuinka nykynormien mukaan tulisi puhua.

TESTILOMAKKEIDEN RAKENNE

Tämän tutkimuksen testilomakkeita suunniteltaessa oli ensimmäiseksi otettava huomioon testiin käytettävissä oleva aika. Yhtä ryhmää lukuun ottamatta testitulanteen tuli kestää enintään 20 minuuttia. Koehenkilöiden keskittymisen kannalta aikaraja olikin hyödylli-

nen. Seuraavaksi oli harkittava, millaisia testisivuja laaditaan ja miten ne ryhmitellään testilomakkeiksi. Lähtökohtana oli saada jokainen koehenkilö vastaamaan vähintään kerran tutkimuksen tärkeimpään aiheeseen — agentin sukupuoleen. Lisäksi kaikki koehenkilöt haluttiin pohtimaan vähintään yhden avoimen tuottotestin vastauksia. Loput testisivut jaettiin siten, ettei samaan testilomakkeeseen tullut toisiinsa mahdollisesti vaikuttavia sivuja. Erityisen tärkeää oli järjestää testilomake siten, etteivät eri testiosiot vaikuttaneet toisiinsa (esimerkiksi tuottotestit tuli täyttää ennen monivalintatestejä, jotteivät viimeisessä esitetyt vaihtoehdot olisi antaneet vihjeitä tuottotestin täyttämiseen). Sisällöltään muuten aivan samanlaisiin testisivuihin tehtiin teknisiä muutoksia sivun aseteluun. Tuloksia analysoitaessa oli näin mahdollisuus tarkkailla teknisten seikkojen mahdollisia vaikutuksia vastauksiin. Vaikutukset olivat niin vähäisiä, ettei niitä ole tässä artikkelissa mainittu.

Kysymysten asettelulla haluttiin erotella vastaukset mahdollisimman hyvin, koska tavoitteena oli selvittää, tuottavatko tämäntyyppiset testit huomionarvoisia vastauksia. Testisarjassa annettiin siis tietoisesti hyvin vähän tilaa *en osaa sanoa*-vastauksille. *Eos*-vaihtoehdon käyttö voisi jatkossa antaa tärkeää tietoa tutkittavan leksemin määritelmän epämääräisyydestä ja vastaamisen hankaluudesta, mutta vaihtoehdon olemassaolo ei ole aivan ongelmatonta. *En osaa sanoa* saattaa olla myös helppo vaihtoehto, jonka koehenkilö voi valita päästäkseen ajattelemasta kysyttyä asiaa sen enempiä. Pakotettu täsmällinen vastaus voi toki olla sekin vain huolimaton huitaisu. Tässä koesarjassa yksi koehenkilöryhmä ($n = 21$) sai agentin sukupuolta tutkittaessa mahdollisuuden vastata *eos*-vaihtoehtoon. On mielenkiintoista, että *eos*-vastaukset näyttivät kertyvän samoille koehenkilöille: kolmasosa koehenkilöistä selvisi täysin ilman *eos*-vastauksia ja kolmasosa valitsi sen lähes puoleen kysymyksistä. Tämän suhteellisen pienen koeryhmän perusteella näyttää siltä, että *eos*-vaihtoehto kuvaa enemmän koehenkilöitä kuin verbejä. Muissa koeasetelmissä koehenkilöitä ohjattiin valitsemaan annettujen vaihtoehtojen välillä tai kuvailemaan merkitysten eroja sen sijaan, että olisi tarjottu esimerkiksi vaihtoehtoa *sanojen merkityksellä ei ole mitään eroa*. Kysymyksenasettelun aiheuttamaa provosoivaa vaikutusta *merkityksillä ei ole eroa*-vastausten katoon pyrittiin tasoittamaan erityyppisillä testivaihtoehtoilla.

Testisarjassa ei myöskään kysytty suoraan, tunsivatko koehenkilöt esitettyjä verbejä. Osa verbeistä (esim. *napista* tai *puhnata*) ei välttämättä ole yhtä tuttuja kaikille nykynuorille. Tulevissa testisarjoissa olisikin mielenkiintoista kysyä esimerkiksi sitä, kuuluuko sana koehenkilön mielestä hänen aktiiviseen sanavarastoonsa. Verbin tuntemattomuus voi aiheuttaa vastaamista muun muassa sanan äänneasun perusteella. Jos koehenkilö ei tunne esimerkiksi *napista*-verbiä, hän saattaa alkusoinnun perusteella merkitä agentiksi enemmän *naisen* kuin *miehen*.

TESTIPOPULAATION SOSIOLINGVISTINEN KOOSTUMUS

Kyselytestien yksityiskohtaisia tuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon testipopulaatiosta aiheutuvat varaukset. On todennäköistä, että erilaiset sosiaaliset muuttujat aiheuttaisivat poikkeavia tuloksia. Tässä tutkimuksessa koehenkilöt olivat hyvin samanikäisiä ja koulutukseltaan samataustaisia. Aikuisväestön saaminen koehenkilöiksi olisi tutkimuk-

sen kannalta hyödyllistä, mutta käytännössä testitilanteiden järjestäminen aikuisille on mutkikkaampaa kuin koululaisille. Tärkeää olisi myös saada koehenkilöitä eri puolelta Suomea.

Tämän artikkelin tarkoitus oli esittää testisarjasta saadut tulokset pääpiirteittäin, eikä vastauksia analysoida koehenkilöiden taustatietojen mukaan. Koehenkilöiden sukupuolen vaikutus ei tutkitun aineiston valossa kuitenkaan ollut merkittävä (Vanhatalo 2002). Naisennemistö (tässä aineistossa 61,7 %) voi tuottaa innovatiivisempia tuloksia, mikä saattaa vaikuttaa ainakin tuottotestien tuloksiin. Murteen suosimisen — siinä määrin kun sitä esiintyy — ei tutkitussa ikäluokassa ole todettu olevan miesten erityispiirre (Mielikäinen 1988: 97). Erityisesti ekspressiivisanastossa murteellisuutta ja innovatiivisuutta ei voida erottaa toisistaan, eivätkä naisten ja miesten yleistä kielenkäyttöä koskevat löydökset näin ollen välttämättä päde ekspressiivisanastoon. Vaikka koehenkilöiden sukupuolen tarkastelu olisi sosiolingvivistisesti mielenkiintoista, sukupuolen aiheuttamat erot eivät ole välttämättä niin suuria kuin aikaisemmin on oletettu (ks. esim. Lappalainen 2001: 84–87). Sanakirjoja ei tehdä erikseen miehille ja naisille, mutta toisinaan sanan todennäköiseen käyttäjään voitaisiin vihjata. Jos esimerkiksi adjektiivin *ihana* todettaisiin koehenkilöiden vastausten perusteella kuuluvan enemmän naisten kuin miesten sanastoon, tämä voitaisiin mainita. Sukupuolen mukanaolo ainoana sosiolingvistisenä muuttujana aiheuttaisi kuitenkin harhaanjohtavia tuloksia (ks. esim. Eckert 1998; Mielikäinen 1988). Valaisevinta olisikin vertailla koehenkilöitä sukupuolen lisäksi ainakin iän, sosiaalisen aseman ja murretaustan mukaan.

TULOSTEN HYÖDYNTÄMINEN KÄYTÄNNÖN SANAKIRJATYÖSSÄ

Sanakirjat ovat ihmisille välttämättömiä ja usko kirjan antamiin määritelmiin on luja. Kovin ottein sanakirjoja (joukossa mm. Webster's New World Dictionary) suominut Anna Wierzbicka väittää sanakirjankäyttäjän hyvän uskon perustuvan illuusioon ja peräänkuuluttaa yksinkertaisempaa, mutta teoreettisesti täsmällisempää sanakirjaa (mm. 1996: 250–251, 258–). Millainen sitten olisi rakenteeltaan yksinkertainen, teoreettisesti johdonmukainen ja käyttäjän kannalta mahdollisimman toimiva sanasto? Wierzbicka itse on antanut tästä kiinnostavia esimerkkejä esimerkiksi englannin puheaktiverbeistä (1987), tunneilmaisista (1996: 214–218; 1999) ja väreistä (1996: 288–334).

Monet jo käytössä olevista sähköisistä sanakirjoista ovat teknisesti varsin kehittyneitä, vaikkakaan ne eivät sananselitysten osalta välttämättä suurestikaan poikkea perinteisistä paperille painetuista sanakirjoista. Yksi monipuolisimmista Internetissä olevista sanakirjoista on englanninkielinen Wordsmyth, josta löytyy sanan merkitys, lyhyt esimerkki käytöstä, synonyymejä (*synonyms*), samankaltaisia sanoja (*similar words*) ja sanaan muuten liittyviä sanoja (*related words*). Wordsmyth on tekijöidensä mukaan ainoa tesaurus, joka systemaattisesti erottelee tarkat synonyymit (*exact synonyms*) ja lähisyronyymit (*near synonyms*) (<http://www.wordsmyth.net/credits2.html>). Millä peruste in jaot synonyymien, lähisyronyymien ja muiden sanaan liittyvien sanojen välillä on tehty, jää epäselväksi. Jako tarkkoihin synonyymeihin ja lähisyronyymeihin tuntuu teoreettisesti oudohkolta (vrt. Lyons 1995/1996: 60) ja käytännössä sekavalta (ks. mm. hakusanoja *beautiful, strange, nag*). Vaikka Wordsmyth on kohtalaisen hyvä esimerkki elektroniikan

hyödyntämisestä sanojen linkittämisessä, siinäkin — kuten myös laajassa WordNet-sanakirjassa sekä suomalais-englantilaisessa FinnPlace-sanakirjassa — on hyvin selvästi nähtävissä leksikaalis-semanttisen tiedon vajavuus. Linkitettyjen sanojen suhdetta haku-sanaan ei ole selitetty, eikä sanoja ole millään tavoin vertailtu.

Mitä annettavaa tämänkaltaisen tutkimuksen tuloksilla voisi olla edellä mainittujen tapaisille sähköisille sanakirjoille? Tarkastelen esimerkkitapauksina verbejä *jäkättää*, *motkottaa* ja *nalkuttaa*, joiden merkitykset erityisesti PS:n mukaan ovat hyvin lähellä toisiaan. Asian pohjustukseksi kertaan nykyisten sanakirjojen määritelmät:

jäkät|tää ark. nalkuttaa, narista, motkottaa. *Opettaja j:i myöhästymisestä.* (PS)
(puutuu NS:sta)

nalkut|taa katkonaisesta, yksitoikkoisesta, usein jatkuvuudellaan hermostuttavasta, ärsyttävästä äänestä; usein: motkottaa, toruskella. | Hakata, lukea, puhua, soittaa nalkuttaa. Koira haukkua nalkutti. Nalkuttava ääni. Lopeta jo nalkutuksesi! — jättäkää tämä leukain nalkutus [= joutava riitapuhe] KIVI. (NS)

nalkut|taa jatkuvasta, ärsyttävästä moittimisesta; motkottaa, naputtaa, jankuttaa, jäkättää. *Vaimo n:a juomisesta.* (PS)

motkot|taa puhua vihaisesti, moittien, nalkuttaa, jankuttaa. | Motkottaa suutuksessaan, äkeissään. Älä viitsi aina motkottaa samasta asiasta! Vihainen, motkottava ääni. Jutusta riitti motkotusta ja porua. Ämmä jäi vielä jatkamaan tolkutonta motkotustaan, kun mies hiljaa painoi pirtin oven kiinni SILLANPÄÄ. (NS)

motkot|taa jankuttaa moittien, nalkuttaa, jäkättää. *Älä viitsi aina m. samasta asiasta!* (PS)

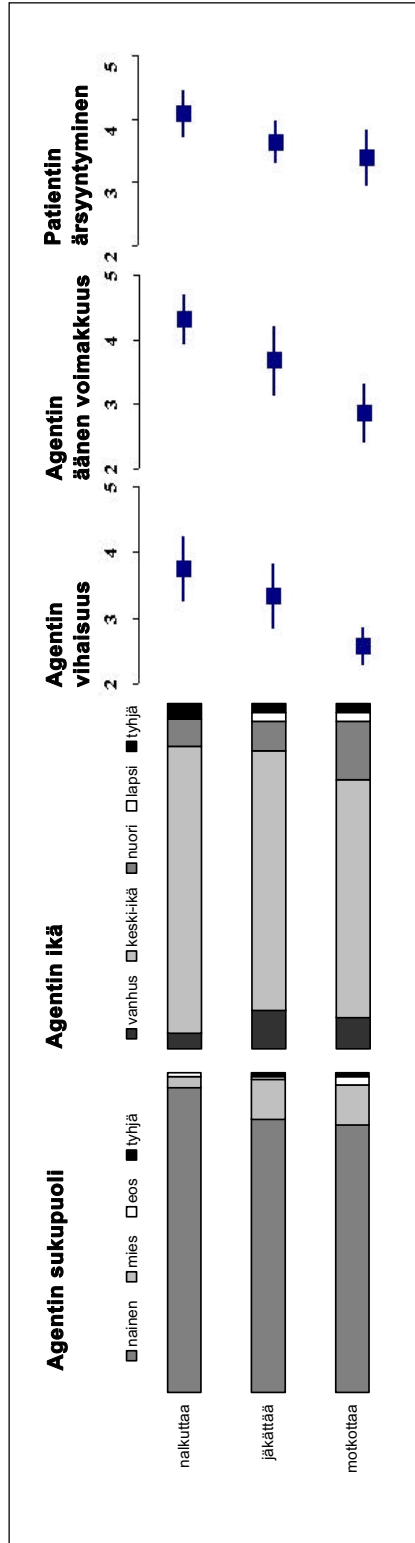
Kuten tiedettyä, paperisanakirjassa esitettävän tiedon määrä on hyvin rajallinen, ja sanakirjantekijät ovat mestareita sisällyttämään pieneen tilaan paljon. Mutta entäpä jos tila ja aakkosellinen eteneminen eivät rajoittaisikaan sanakirjan koostamista?

Jos viereisen sivun taulukossa 6 esitetyistä piirteistä koostettaisiin sähköisen sanakirjan linkistö (vrt. sanakirjan hakusanaan), tulokset voisivat olla esimerkiksi seuraavanlaisia. Esimerkkilauseet ovat suoraan tuottotestien tuloksista.

motkot|taa puhua jollekin melko vihaisesti; toistuvasti tai jatkuvasti; usein syystä; puhe muutoshakuista, ei välttämättä pahantahtoista; ei niin voimakasääninen tai kuulijaa ärsyttävä kuin *nalkuttaa* tai *jäkättää*; puhuja on usein keski-ikäinen nainen, voi olla myös mies. — | *Vaimo motkotti miehelleen. Naapuri motkotti särkyneestä ikkunasta. Kauppias motkotti myyjälle huonosta tuloksesta.*

jäkät|tää puhua jollekin vihaisesti; usein ilman mainittavaa syytä; jatkuvasti; kiihtyneesti tai hermostuneesti; ääneltään lähes yhtä voimakas kuin *nalkuttaa*; ärsyttävyydeltään hieman lievämpi kuin *nalkuttaa*, mutta voimakkaampi kuin *motkottaa*, *marmattaa*, *valittaa*, *urputtaa*. — | *Siskoni jäkätti edelleen siivoamisesta. Vaimo jäkätti miehelleen tämän likaisista sukista. Perttu jäkätti samasta asiasta.*

nalkut|taa puhua jollekin hyvin vihaisesti; toistuvasti tai jatkuvasti jostain syystä, usein ilman näkyvää syytä; puhe on usein kovaäänistä, pahantahtoista, muutoshakuista ja kuulijaa ärsyttävää; puhuja on usein keski-ikäinen nainen. Hieman kovaäänisempi ja ärsyttävämpi kuin *jäkättää*, reilusti kovaäänisempi ja ärsyttävämpi kuin *jankata*, *jankuttaa*, *jauhaa*, *kritisoida*, *moittia*, *motkottaa*. | *Hilma-täti nalkutti joka ikisestä asiasta. Äiti nalkutti pyykkien määrästä. Kiukkuinen vaimo nalkutti laiskalle miehelleen.*

Taulukko 6. Esimerkkinä lähisyronymisten verbien *nalkuttaa*, *motkottaa* ja *jčkättää* vertailu viiden testatun piirteen suhteen.

Edellä esitettyjen ehdotusten on tarkoitus näyttää, minkätyyppistä tietoa sanakirjoissa voisi olla. Sen enempää määritelmien sisältöön kuin muotoonkaan ei tule suhtautua kuten valmiisiin sanakirja-artikkeleihin. Laajempi testipopulaatio sekä muut lisäselvitykset toisivat tietenkin lisää piirteitä, täsmentäisivät määritelmiä ja lisäisivät tiedon luotettavuutta. Eri tutkimusmenetelmien (mm. korpustutkimukset, keskusteluanalyytit) antamia tuloksia yhdistämällä ja vertailemalla olisi mahdollista päästä lähimmäksi todellista kielenkäyttöä. Oma kysymyksensä on se, miten lekseemin tällä tavoin saamat piirteet asettuvat keskinäiseen hierarkiaan. Onko jokin merkityksen tai käytön piirteistä ensisijaisempi tai tärkeämpi kuin toinen ja näin sananvalinnan kannalta ratkaiseva? Asia on teoreettisesti mielenkiintoinen, mutta käytännön kannalta ratkaisun saaminen ei ole sanakirjassa välttämätöntä. Tärkeämpää on esittää sanasta se, mitä siitä tiedetään, mukaan lukien mahdolliset negatiiviset rajoitteet (esim. *mariseeko* vai *juriseeko* viisivuotias Emmi?).

Teknisestä toteutuksesta kiinnostavana esimerkkinä kannattaa katsoa Internetissä käytössä olevan The Plumb Design Visual Thesaurus -sanaston rakennetta. Hakusana synnyttää kuvaruutuun toisiinsa liittyvien sanojen verkoston, jonka yhtä sanaa napauttamalla pääsee halutussa suunnassa eteenpäin. Toistaiseksi tämänkaltainen sanakirja on silmää kiehtova, mutta vieraan kielen puhujalle runsaasti kysymyksiä herättävä sanapeli. Voi vain kuvitella, miten havainnolliseksi tällainen sanakirja voisi kehittyä saadessaan lisää tietoa sanojen merkityksestä ja käytöstä. Lekseemin merkitystä tai käyttöä kuvaavia taulukoita tai kuvia ei toistaiseksi juurikaan esiinny sanakirjoissa. Kun sähköisessä sanakirjassa tilaa riittää ja tietoa pystytään upottamaan linkkien taakse, yksinkertaiset taulukot voisivat palvella sanakirjankäyttäjää jopa helpommin kuin teksti (ks. esimerkiksi äänen voimakkuus taulukossa 5 s. 340). Helpokäyttöisiksi rakennetuissa taulukoissa havainnollistuisivat verbien keskinäisten suhteiden lisäksi myös syntyperäisten puhujien käsityserot (luottamusväli).

LOPUKSI

Edellä esitettyjen tuloksien valossa totean, että syntyperäisten puhujien sanatietoa selvittäville kyselytesteillä voidaan saada huomionarvoista tietoa lekseemien merkityksestä ja käytöstä. Testit osoittivat koehenkilöiden olevan yllättävän yksimielisiä eräistä tutkittujen verbien piirteistä. Tämänäyttöisillä testeillä voisi tulevaisuudessa olla merkitystä yhtenä työkaluna esimerkiksi hankaluuksia tuottavan sanaston (muun muassa ekspressiivisanaston ja monien adjektiivien) sanakirjamerkitysten määrittelyssä. Menetelmän erityisetuna on empiirisuus: siinä selvitetään syntyperäisten puhujien omia käsityksiä kielenkäytöstä. Siinä voidaan myös joustavasti ottaa huomioon sanastontuntemuksen ja käytön variaatio. Sovellusten luotettavuutta lisää testitulosten vertaaminen mahdollisuuksien mukaan korpuksista saataviin tuloksiin. Tulosten soveltaminen pääsee oikeuksiinsa erityisesti sähköisissä sanastoissa, joissa on teknisesti mahdollista esittää samanaikaisesti hyvin runsaasti erilaista tietoa.

LÄHTEET

- AALTO, EIIÄ – LATOMAA, SIIKKU – SUNI, MINNA 1997: Suomi toisena ja vieraana kielenä — tutkittua ja keskusteltua. – *Virittäjä* 101 s. 530–562.
- CRUSE, D. A. 1997: *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ECKERT, PENELOPE 1998: Gender and sociolinguistic variation. – Jennifer Coates (toim.), *Language and gender: a reader* s. 64–75. Oxford: Blackwell.
- FinnPlace. – <http://www.tracotech.net/db.htm> [toukokuussa 2002]
- GIBBS, RAYMOND W. JR. 1994: Figurative thought and figurative language. – Morton Ann Gernsbacher (toim.), *Handbook of psycholinguistics* s. 411–446. San Diego: Academic Press.
- 1998: The fight over metaphor in thought and language. – Albert N. Katz, Cristina Cacciari, Raymond W. Gibbs, Jr. & Mark Turner (toim.), *Figurative language and thought*. New York: Oxford University Press.
- GIBBS, RAYMOND W. JR. – BOGDANOVICH, JOSEPHINE M. – SYKES, JEFFREY R. – BARR, DALE J. 1997: Metaphor in idiom comprehension. – *Journal of Memory and Language* 37 s. 141–154.
- JANTUNEN, JARMO H. 2001: »Tärkeä seikka» ja »keskeinen kysymys»: Mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisynonyymeista? – *Virittäjä* 105 s. 170–192.
- JÄMSÄ, TUOMO 1986: *Suomen kielen yleisimpien verbien semantiikkaa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, fire, and dangerous things: what categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – *Virittäjä* 105 s. 74–101.
- LESKINEN, HEIKKI 1991: Vieläkö nuoret *nurisevat*? — Huomioita onomatopoeettisten sanojen tuntemuksesta ja tulkinnasta. – *Virittäjä* 95 s. 355–371.
- LYONS, JOHN 1995/1996: *Linguistic semantics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MANTILA, HARRI 1998: Jätkät ja jässikät, don juanit ja gentlemannit eli Perussanakirjan mieskuva. – Vesa Heikkinen, Harri Mantila & Markku Varis (toim.), *Tuppisuinen mies: kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista* s. 15–31. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MIELIKÄINEN, AILA 1988: Naiset puhekielen säilyttäjinä ja uudistajina. – Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen: tutkielmia naisesta ja kielestä* s. 92–111. Helsinki: Yliopistopaino.
- NIEMIKORPI, ANTERO 1998: Suurifrekvenssinen mies. – Vesa Heikkinen, Harri Mantila & Markku Varis (toim.), *Tuppisuinen mies: kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista* s. 31–48. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- OSGOOD, CHARLES E. – SUCI, GEORGE J. – TANNENBAUM, PERCY H. 1957/1975: *The measurement of meaning*. Chicago: University of Illinois Press.
- PAJUNEN, ANNELI 1988: *Verbien leksikaalinen kuvaus*. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.

▷

- The Plumb Design visual thesaurus. – <http://www.plumbdesign.com/thesaurus/index.html> [toukokuussa 2002]
- POTTER, JONATHAN 1998: Discursive social psychology: from attitudes to evaluative practices. – *European Review of Social Psychology* 9 s. 233–266.
- PS = Suomen kielen perussanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.
- PURO, TARJA 1999: Sanastollinen tieto ja suomen kielen oppikirjojen sanasto. – *Virittäjä* 103 s. 2–26.
- RAUKKO, JARNO 1999: An »intersubjective» method for cognitive-semantic research on polysemy: The case of *GET*. – Masako K. Hiraga, Chris Sinha & Sherman Wilcox (toim.), *Cultural, psychological and typological issues in cognitive linguistics: selected papers of the bi-annual ICLA meeting in Albuquerque, July 1995* s. 87–105. *Current Issues in Linguistic Theory* 152. Amsterdam: John Benjamins.
- SIIROINEN, MARI 1988: Aito naisellinen tunteenpurkaus eli Nykysuomen sanakirjan naiskuva. – Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen: tutkielmia naisesta ja kielestä* s. 41–46. Helsinki: Yliopistopaino.
- SIVULA, JAAKKO 1989: Deskriptiiviset sanat. – Jouko Vesikansa (toim.), *Nykysuomen sanavarat* s. 165–182. Helsinki: WSOY.
- VANHATALO, ULLA 2002: Population tests in lexicography. – Geoffrey Stewart Morrison & Les Zsoldos (toim.), *Proceedings of the North West linguistics conference 2002*. Painossa.
- VERSPOOR, CORNELIA MARIA 1997: Contextually-dependent lexical semantics. – http://www.cogsci.ed.ac.uk/~kversp/ftp_html/thesis.html [heinäkuussa 2002]
- WIERZBICKA, ANNA 1987: *English speech act verbs: a semantic dictionary*. Sydney: Academic Press.
- 1996: *Semantics: primes and universals*. Oxford: Oxford University Press.
- 1999: *Emotions across languages and cultures: diversity and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WordNet. – <http://www.cogsci.princeton.edu/cgi-bin/webwn> [toukokuussa 2002]
- Wordsmyth. – <http://www.wordsmyth.net> [toukokuussa 2002]

USING QUESTIONNAIRES TO ASSESS SEMANTIC CONTENT OF VERBS

An ideal dictionary would also give the user plenty of detail on the meaning and usage of words that are near synonyms. Conventional dictionaries, however, are constrained by a strict alphabetical order and stringent limitations on space. Remarkably little attention has therefore been given to detailed lexical information or explanation. The study presented here investigates the use of questionnaire surveys to gather information on the implicit lexical knowledge of native speakers of a language.

The words studied were 21 Finnish verbs expressing complaint, many of which can be classified as expressive (onomatopoeic-descriptive). In dictionaries, many of these verbs are presented as synonyms. The questionnaire respondents answered both standard and multiple-choice questions designed to test their understanding of the meaning and usage of the verbs. They were asked to assess the sex and age of the verb agent, the degree of anger, loudness of voice and extent of provocation. The study subjects comprised 154 native speakers of Finnish aged 16–18 years old.

The results show that questionnaires can be used to obtain worthwhile information on the meaning and usage of particular words as implicitly understood by native speakers of the language. This type of information is not yet given in dictionaries. In specifying the sex of the agent, for example, as many as 97 per cent of respondents associated the verb *nalkuttaa* ‘~ to nag’ with a female agent and 83 per cent associated the verb *jurista* ‘~ to grumble’ with a male agent. The verbs *nalkuttaa* and *motkottaa* ‘~ to carp’ are reported by dictionaries as being synonyms, but the study showed a clear difference between them in terms of e.g. loudness of voice, degree of anger and extent of provocation.

In future, information based on tests of this kind could be used in dictionary definitions of words expressing feelings, other expressive words and many adjectives. The special advantage of the method is that it is empirical: it examines the understanding of the language by native speakers themselves. It can also take into account variations in lexical knowledge and usage. This type of information is particularly suited to presentation in hypertext format, since it is possible to simultaneously present a great deal of different information on each lexical entry. ■

Kirjoittajan osoite (address):

*University of Washington
Department of Scandinavian Studies
Box 353420
Seattle, WA 98195
USA*

Sähköposti: *ulla@u.washington.edu*

tai
*Suomalais-ugrilainen laitos
PL 25 (Franzeninkatu 13)
00014 Helsingin yliopisto*